

teks, Croatiatekstil, Jugoexport i slični investitori i sadržaji svakako nisu elementi kontinuiranja njezine tradicije. Tkalčićeva je ulica ulica Petrice Kerempuha, ona je ulica ideja, izvan kanala, kanona i konfekcija. To bi imala biti ulica stvaralaštva, individualne akcije ako hoćete, duhovnih poticaja i razmjene, sastajališta i šetnje. U tom je smislu realizacija Antoanete Pasinović i suradnika na Zagrebačkom salonu bila upravo izvanredna.

No bojim se da je Petricu Kerempuha u nas, u prijelaznom roku, zamijenio Dod Quijote — razgovarajući sa svojom slikom u ogledalu, u bivšoj zgradi isusovačkog samostana...

Evo posljednje slike: nekadašnji Isusovački samostan. Sve urbane kvalitete koje još na samrti ima Tkalčićeva ulica, nekad je imao i ovaj sam objekt. Pogledajte finoću njegovih proporcija, igru krovova, njegovo intimno malo mjerilo koje je od Jezuitskog trga činilo jednu od najljepših točaka Zagreba. Možda je najveća katastrofa ove pregradnje propast jednoga divnog trga, ova kasarska proporcija unesena u drugo mjerilo i tkivo. Bilo je to mjerilo pravoga Zagreba, istina njegove povijesti. Ovo je možda istina njegove sadašnjosti. Gluha je vlast dva puta oštrom rukom posegnula u Gornji grad, i njezino je mjerilo očito na sabornici i na novom isusovačkom samostanu (ili kako će se zgrada već ubuduće, u skladu sa svojom neizvjesnom funkcijom, zvati). Postoje uvijek neke istaknute točke koje svojim simboličnim nabojem navlače na sebe žarke taštine. Nije bilo moćnog barbarina koji nije težio da se instalira u Rimu. Jednaka je, valjda, u malom i sudbina ovoga Gornjeg grada. Ali nitko nije izbjegao povijesti. Ova zgrada nosi na sebi nevidljive potpise i poprsja — i bit će jači spomenik onima koji su za nju zaslužni bilo od kojeg sadržaja što će se ikad u njoj, ili negdje drugdje umjesto u njoj, naći.

U tome je i ravnopravnost pred poviješću: Isusovačkog samostana i Tkalčićeve ulice.

Grgo Gamulin

NA POČETKU TKALČIĆEVE

Zatekli su me svojom dirljivom brigom, moji »mlađi prijatelji« — napokon, stasao je naraštaj branitelja! — izdržat će, dakle, naš »tvrđi grad«, posljednje sklonište. Samo da se još dogovorimo (»dežurni humanisti« ili filistri — kako su nas nazvali): *nalazimo li se pred gradnjom ili pred rušenjem?* Jesmo li zakasnili ili smo uranili? Jer ako smo došli prerano, i ako zaista još ima vremena za tu svijetlu budućnost, značilo bi da treba rušiti i Piacentinija (a stanujem slučajno u njegovoj zgradi, na početku Tkalčićeve) — ukoliko ga, kao primjer »degradacije« ne kanimo sačuvati za budućnost. Dakle: da se dogovorimo što su to vječne vrijednosti? Ako se odlučimo za rušenje »Assicurazioni generali«, možemo, prema fotografiji barem, problem riješiti faksimilom (što smjeram ovim »irealizmom«? Sačuvati Tkalčićevu što cjelovitijom? Manifestirati svoju filistarsku nostalgiju?).

Ali što ako smo zakasnili, ako je rušenje već odlučeno? Ova naša idealna prva instancija ili, točnije predinstanca, obično kasni. Što ako se nalazimo pred gradnjom, pa se pitamo: što i kako graditi u Tkalčićevoj od br. 5. do br. 15. U tom slučaju spašeni smo: imamo postmodernu, njezinu oslobođenu imaginaciju i raznovrsnu morfologiju. Umjesto stakla i zrcala, i znanih shema funkcionalizma, njezine su mogućnosti jedva ograničene. Imamo danas, dva desetljeća poslije »Željpoaha«, najveću mogućnost prilagođivanja

Tkalčićeva ulica, 1983.

i interpoliranja, a da ipak (spasili smo duše naše!) budemo moderni i suvremeni.

Samo: nemamo arhitekta postmoderne — reći će mi »mlađi prijatelji«. Zaista, to bi značilo da je »problem« za nas ipak došao prerano; ali da smo mi zakasnili.

Drugim riječima, sada, na početku rješavanja problema Tkalčičeve ulice sporimo se o pitanju: ima li još vremena nešto učiniti, ili nema; a zatim, će uslijediti pitanje: što i kako, dakle pitanje koje nije samo stilsko nego i konzervatorsko, odnosno, stilsko je zato što je i konzervatorsko; inače bi cio problem bio isključivo stvaralački i pripadao bi arhitektu. Osobno, počeo sam razmišljati malo kasno (kolegica Pasinović tješila me, naime, svojim duhovitim »prijedlozima«), i to pošto sam se, u imaginaciji, ugledao u ogledalu prvog projekta arhitekta Miroslava Begovića: u staklenoj opni koja je trebala da spoji Piacentinijevu grdosiju s onim historicizmom na Krvavom mostu. Ta je opna, zacijelo, bila podignuta na kobnom (ne)sporazumu srednjovjekovne filozofije: *credo quia absurdum est*, to jest na »teoriji kontrasta«: ako je stilski sudar velik, grub i nepremostiv, treba u nj naprosto vjerovati, i sve postaje jasno. Nije nimalo slučajno što su se toj medijskoj samoobmani često priklanjali medijevalisti, naši vrijedni istraživači paradoksa srednjega vijeka, i njegovih »radikalnih« pustošenja. Kako inače objasniti oduševljeni priklon Radovana (ovog našeg, Ivančevića, a ne trogirskog) ovoj augustijanjskoj doktrini o apsurdnosti života i arhitekture, ovoj staklenoj membrani na početku Tkalčičeve? Kao što antičke spolije nalazimo ugrađene u zgrade srednjega vijeka, tako bismo i sliku barokne Sv. Marije vidjeli u odrazu ovog Begovićeve zrcala: lijep konzervatorski pothvat i uspjeh: s jednim udarcem ... riješili smo (sintetizirali) i problem moderne umjetnosti i barokne.

Nije to nikakva paradoksalna »metafizika«. To je samo metahistorija i metaumjetnost, ali (začudo) nije taj apsurdni fideizam isključiva privilegija srednjovjekovnog mentaliteta. Nalazimo ga često u razdobljima »kratkog pogleda«, ili u prepotentnim vremenima, kod samouvjerenih stvaralaca. Nije li i sam Corbusier (skromni predlagač pariskog »Le plan Voisin«) rekao — pošto su mu primijetili da se neki projekt ne slaže s ambijentom St. Dié-a: *Tant pis pour lui*. To gore po njega (po gradić taj, naravno)?

Ali, pošto sam tako kasno počeo razmišljati o svojem neposrednom okolišu (naša je ekologija uvijek nekako univerzalna, povijesna), nije mi preostalo drugo nego da se pokušam ukopčati »u projekte« i da nekako ipak spasim dušu svoju. Kolegica Željka Čorak ima vjerojatno pravo: ova mala pročelja moglo se, možda, »popraviti«, restaurirati ... Jedan moj drugi prijatelj došao je čak na zamisao: porušiti i podići neohistorijske faksimile; jedan treći: treba odmah iz Kalifornije pozvati barem Th. G. Smitha, ako nas je Graves odveć prestrašio onim svojim čudom u Portlandu. Ili možda čak Charlesa Moorea iz New Orleansa. I to je u načelu točno, pa kad se već nekog načela treba pridržavati, a ove mi se kuće na početku Tkalčičeve zaista čine malo vrijedne (pojedinačno i kao cjelina) prihvatiti bih radije ovo drugo načelo: priklonimo se postmodernoj, njejoj slobodi i imaginaciji. Th. G. Smith će nam, veoma kreativno, naći moderan odjek portalu i kolumnama s pročelja Sv. Marije (i ne samo u zrcalu) itd., itd.

Da završimo? — Pošto je naše vrijeme preteklo prvi projekt Miroslava Begovića, a ni drugi nas nije zadovoljio, što nam preostaje nego da, pritiskom kritičke misli, pokušamo postići najbolje što možemo. Unutar četiri ili pet stilskih komponenta na početku Tkalčičeve do Krvavog mosta nekoliko lijepih malih pročelja moglo bi pomoći da se oblikuje ambijent kojemu bi novi život (novi »sadržaji«, kako to stručno govorimo), sa tri prolaza do Radićeve, i s perspektivom dalje revitalizacije Tkalčičeve prema Medvedgradskoj, mogu pružiti novu funkciju i smisao. Sadašnje je stanje neodrživo: ono stvara prazninu i »cezur« prema Tkalčičevoj iznad Krvavog mosta, udaljuje zapravo ovu od Trga Republike, i upravo zbog te perspektive treba budućnost ubrzati. Ako nismo još u stanju provesti asimilaciju postmoderne, dar što ga je povijest ponudila našoj službi zaštite, treba je nećim barem supstituirati. Pred našom arhitektonskom i kritičkom misli je zadaća: učiniti da ta supstitucija bude što prikladnija i što bolja.

Silvije Novak

PRESENTACIJA SPOMENIČKOG KOMPLEKSA U OPATIČKOJ ULICI BR. 22 U ZAGREBU

Predmet ovog priloga je analiza mogućnosti prezentacije spomeničkog kompleksa u Opatičkoj ulici 22 u Zagrebu. Ta analiza nameće se nužnom zbog toga što je Restauratorski zavod Hrvatske izradio prijedlog prezentacije¹ koji je već dobio određene kritike i negativne ocjene, te bi deduciranje i ostalih mogućnosti prezentacije ovog kompleksa moglo objasniti zašto je predloženo upravo takvo rješenje.

Kako su činjenice polazište za razgovor o prezentaciji, potrebno je prvo upozoriti na nova saznanja o ovom spomeniku, koja su bitno proširila dosadašnju prilično šturu i općenitu sliku o njegovu građevnom razvitku.

Danas, zahvaljujući rezultatima konzervatorskih istraživanja², možemo kronološki fiksirati 7 faza u razvoju kompleksa, i to ne samo grubim svrstavanjem pojedinih struktura u vremenske odjeljke nego sa sigurnošću možemo odgovoriti na pitanje: što danas sačinjava kompleks, kako se mijenjao od 13. do 20. st. i kako je izgledao u pojedinim razdobljima.

Jezgra kompleksa je Popov toranj građen u 13. st. Zajedno s bedemima on je predodredio pružanje kasnijih zdanja postepeno prigradivanih od 17. pa sve do 20. st.

Međutim i Popov toranj i bedemi³ danas su najnepotpunije sačuvani dijelovi kompleksa. Veliki potezi zidova su ili pregrađeni ili srušeni, a samom tornju nedostaje oko 20% izvornog zidja. Detalji obrade pročelja i unutrašnjosti danas su pretežno uništeni, tako da je poznata samo obrada uglova karakteristično oblikovanim trbušastim kvadrima, dio jedne strijelnice⁴ i ulazna vrata u toranj⁵. Bez obzira na to koliko ti podaci omogućuju da se Popov toranj točnije impostira u koordinatama povijesno umjetničkog razvoja i veže uz radionice koja je gradila gotovo istovremeno Medvedgrad, ostaje činjenica da nismo više u mogućnosti cjelovito sagledati srednjovjekovnu fazu kompleksa. A time je srednjovjekovna faza isključena i iz razmišljanja o današnjoj eventualnoj prezentaciji.

Danas, međutim, znamo da je Popov toranj radikalno adaptiran u 16. st.⁶ i da su tragovi te adaptacije još uvijek prisutni na objektu u onom opsegu koji dopušta pouzdanu rekonstrukciju i na papiru i na terenu.

¹ Prijedlog su izradili Silvije Novak i Josip Velnić, a verificiralo ga je Stručno vijeće Restauratorskog zavoda Hrvatske.

² Istraživanja su proveli Silvije Novak, Josip Velnić i Đuro Simičić u ljeto 1982. god. Istraživanja su obuhvatila sondiranje zidova pročelja i unutrašnjosti objekta.

³ Danas nije još uvijek poznato kad su sagrađeni bedemi uz toranj. Budući da bedemi nisu strukturno vezani sa zidovima tornja (nalježu na kamene klesance uglova), moglo bi se zaključiti da je toranj prvotno stajao kao soliterni objekt.

⁴ Strijelnicu je publicirao Z. Horvat u »Vijestima muzealaca i konzervatora Hrvatske« br. 1—6, 1975. god. (»O gotičkim prozorima profanih objekata«) skica na str. 120. To je ujedno jedini srednjovjekovni arhitektonski detalj Popova tornja koji je do sada bio obrađen u literaturi.

⁵ Ta danas zazidana vrata dostupna su iz potkrovlja susjednog objekta. Nalaze se na jugoistočnom pročelju u visini današnjeg drugog kata, tj. izvornog prvog kata. Vrata imaju polukružni nadvoj konstruiran od kamenih greda, a svijetli otvor iznosi: 114 x cca. 260 cm. Spomenimo još nekoliko podataka o srednjovjekovnom tornju. Kao što je već jednom primijetio Z. Horvat (vidi: »Grad Ribnik« Peristil br. 16/17, Zgb. 1973/74), to je bila kula prilično zdepasta izgleda. Visina je zbog pada terena različita od ugla do ugla, a u prosjeku iznosi 12,40 m. Širina stranica iznosi: 10,70 x 11,30 x 11,16 x 10,70 m. Zidovi su debeli oko 2,00 m (točnije 204, 205 ili 208 cm, ovisno o tome gdje se mjeri). Kula je imala tri etaže: P + 2 kata i po jednu prostoriju u svakoj etaži. Prizemlje je bilo vrlo visoko (cca 6,00 m) i nije imalo otvora. Na I. katu, osim spomenutih vrata, na ostalim zidovima je najvjerojatnije bila po jedna strijelnica, a tako je moglo biti i na II. katu gdje nema sačuvanih tragova. Pročelja tornja bila su ožbukana na tipičan srednjovjekovni način, tj. mazanjem reški tankim slojem morta.